

Hizkuntzen erabilera

Hizkuntzen bizi iraupena ebaluatzeko eta bizi indarra eza-gutzeko bada oinarrizko datu bat soziolinguistentzat: hizkuntzen erabilera tasa. Hizkuntza baten egoera aztertzeko badira hainbat datu garrantzitsu: hizkuntza normalizatua dagoen ala ez jakitea (alegia, idazteko norma bat baduen edo ez), normaren egokitzapena aro berriei nola egokitzen zaien jakitea, hizkuntzaren eta arauaren onarpena gizartean ezagutzea, hizkuntzari lotuta dauden aurreiritziak e.a. Horiez gain, normalizazio prozesu batean dauden hizkuntzen kasuetan gaitu beharko lirateke beste adierazle anitz: matrikulazioen tasak hizkuntz ereduen arabera, elebiduntasunaren tasak administrazioan e.a. Baina datu horiek guztiak hizkuntzaren egoerari buruz oso interesgarriak badira, bereziki hizkuntzaren etorkizuna aurreikusteko, bada beste bat funtsezkoa dena hizkuntzaren azterketa sinkronikorako eta plangintzen lorpenak neurtzeko: hizkuntzaren erabilera maila eta honen bilakaera.

Erabilera zuzenean neurtzea aldiz ez da erraza, eta euskararen kasuan egoera ona den edo txarra den, hobera doan edo okerrera doan galdetzen digutenean, askotan ez dugu jakiten nola erantzun, eta sarri erantzuna bera oso modu subjektiboan ematen dugu. Zentzu honetan, gero eta garrantzitsuagoa zaigu euskararen egoera eta bilakaera modu objektiboan baloratzeko aukera ematen diguten datuak izatea, eta datu horien artean bada bat herriko euskararen errealitatea adierazteko funtsezkoa izan daitekeena: kalean erabiltzen den euskararen neurketa, hain zuzen ere.

Badira beste hainbat datu (errolako ezagutza datuak, ikastetxe eta euskaltegietako matrikulazio datuak...) herriko

hizkuntza egoera ezagutzeko baliagarri direnak. Hala ere, herrian euskararen normalizaziorako ahaleginen ondorioak eta denborarekin ematen diren aldaketak eguneroko erabileran islatzen dira (edo horrela gertatu beharko litzateke behintzat); gure herriko esparru ezberdinetan, besteak beste, herriko kaleetan. Kale erabileraren neurketak, hortaz, errealitate horren berri ematen digu modu zuzen eta objektibo batean.

Kontuan izan behar dugu, hizkuntzaren egoerari buruz ematen diren datu gehienak, oro har, hiztunek inkestetan aitorturiko datuak direla (eroldakoak, inkesta bidezko ikerketak, etab.). Hau horrela da, besteak beste, erabilera modu errealean neurtzea ez delako erraza izaten; baina horrek egingo dugun irakurketa iritzien menpe egongo dela suposatzen du. Izan ere, datuen fidagarritasunean hutsune bat sortzen da: inkesta horietan pertsonen benetako eginkizuna ez da jasotzen baizik eta pertsona horiek beraiei eginkizunei buruz duten iritzia. Alegia, ez da jasotzen pertsonaren euskararen erabilera errealean kopurua baizik eta pertsona horrek bere euskararen erabilerari buruz duen iritzia.

Beste era batera esanda, oso pertsona gutxiak dakite benetan uneoro zein hizkuntzatan hitz egiten duten eta, beraz, galdetzen bazaie normalean zein hizkuntzatan hitz egiten duten, eraiki beharko dute iritzi bat eta erantzun bat, eta eraikitze prozesu horretan erabileraren errealitatearekin zer ikusirik ez duen hainbat aldagai sartzen da (esate baterako: iritziak, nahiak, usteak eta abar); hortaz, benetako erabileraren errealitateetik urruntzen gara. Beraz, inkestetan datuak ez dira objektiboak, subjektiboak baizik.

Hutsune honi aurre egiteko eta euskararen erabileraren datu zuzenagoak eta fidagarriagoak lortzeko, Siadecok euskararen kale neurketak sortu zituen (sorrera horri buruz gehiago jakin nahi izanez gero: «Siadeco: Euskararen erabilera leku publikoetan», *Bat* 9, 1993ko apirila). Euskararen kale neurketetan datuak behatuak dira; zuzenean jasotzen da hiztunak erabiltzen duen hizkuntza.

Errealitate soziolinguistikoa ezagutzeko, datu behatuen eta inkesten datu aitortuen arteko aldeak ikertzea eta nabarmentzea beti ere interesgarria izango da. Izan ere, errealitate soziolinguistikoa ez da bakarrik benetan gertatzen dena, errealitateari buruz jendeak pentsatzen duena ere oso adierazgarria da. Modu berean errealitatearen eta irudipenen arteko aldeak zergatik gertatzen diren aztertzea oso interesgarria suertatzen da.

Euskal Herriko kasuan, Kale Erabileraren Neurketa Orokorra egiten da 1989. urteaz geroztik Euskal Herri osoan. Neurketa lau urtez behin errepikatu da (2001etik aurrera bost urtez behin): 1993an, 1997an, 2001ean eta 2006an ere egin da. 1998an EKB desagertu ondoren, SEIk hartu zuen bere gain Neurketa Orokorra egitearen ardura eta 2001eko azaroan bertan egin zuen IV. Neurketa. 2006ko neurketa Soziolinguistika Klusterrak egin du eta laster kaleratuko dira emaitzak.

Hizkuntza plangintzaren ebaluaketa eta azterketa

Kale neurketak interesgarriak dira euskararen egoera ezagutzeko eta noski hizkuntza plangintzaren norabidea eta lorpenak ebaluatzeko. Hizkuntza plangintzaren ebaluaketari dagokionez hainbat ekimen burutzen ari dira aspaldi honetan.

EAEko eta Nafarroako hizkuntza plangintzak orain dela 25 urte hasi ziren; datua kontuan hartuta 2007ko martxoaren 23an UEUK bilkura batzuk antolatu zituen «Hizkuntza Politika Gizartean» lemapean. Ideia, beti ere, egoeraren ebaluazio bat egitea eta eztabaida modu eraginkorren eta baikorren bultzatzea zen. Jardunaldi horietan hizkuntza politikan eragile handien ordezkaritzarekin gozatu ahal izan dugu, bai Iparraldetik eta baita EAetik ere; Nafarroako ordezkarik ofizialik aldiz ez zen, baina harritzekoa al da?

Plangintzaren ebaluaketari dagokionez, ezaguna egin da ere Kontseiluaren egitasmoa udalerrien hizkuntza plangin-

tzaren neurketari buruz, udalerrien rankinga eta guzti egirik. Txostena urtarrilaren 18an aurkeztu zen Donostiako Aquariumean. Txostenean bertan 66 udalerritako udal politika aztertuta agertzen da. Guztira 2 milioi biztanlerengan eragina duen politika neurtu du Kontseiluak, eta geroztik udalerrien aurkezpenak egiten ari da herriz herri.

Neurketak eta ebaluaketak egiteko 150 adituren laguntza izan du Euskararen Gizarte Erakundearen Kontseiluak, eta hizkuntza politika ebaluatzeko hiru elementu hartu dituzte kontuan: corpus juridikoa (euskararen aldeko arau bildumak), baliabideak (giza baliabideak, ekonomikoak eta administratiboak) eta euskararen egoera edo ezagutza tasa.

Ez gara hasiko hemen txostenaren rankinga eta xehetasunak aurkezten, eta egia esan espero genituen emaitzak aurkitu ditugu. Orokorrean, Euskal Herri mailan batez besteko puntuazioa oso baxua da, 10 puntuko puntuazio batean 16 herrik baino ez dituzte 5 puntu baino gehiago jasotzen. Puntuazio altuena Azpeitiak jaso du. Puntuazio baxuenak Iparraldeko eta Nafarroako herriek jaso dituzte: Tuterak, Baiona, Hazparne eta Angelu.

Hizkuntza politikaren gaiarekin jarraitzeko, UEUko ikastaroen artean gai honi buruzko ikastaro bat aurkitzen da. UEUrekin batera Soziolinguistika Klusterrak zuzentzen du «Hizkuntza plangintza. Teoriak eta aplikazioak» lemapean burutuko den soziolinguistikari buruzko ikastaroa.

Azken hogeitun urteetan, EAEn plangintza linguistikoari dagokionez izan diren aurrerapausoak handiak izan dira. Ezin gauza bera esan Iparraldean eta Nafarroan. Plangintza orokorra egiteko erakunde bereziak sortu dira herrialde bakoitzean eta beste maila batean erkide eta udalerririk askotan. Ikastaroaren helburua hizkuntza plangintzari buruzko gogoetak bultzatzea da, plangintzaren oinarri teorikoak eta horien aplikazioa errealitatean aurkeztuz.

Antolatzaileen esanetan, ikastaroaren helburua hizkuntza plangintzan dihardutenei tresna teoriko eta praktikokoak ematea izango da, haien lana laguntzea eta norbanakoari hiz-

kuntza plangintzaren inguruan formazio efiziente eta koherente bat ematea. Bide batez, normalizazio linguistikoaren eta plangintzaren arteko lotura aurkeztuko da eta datozen urteetako erronka berriak zeintzuk izango diren aurreikusten saiaturiko da. Hori horrela izanik, hizkuntza plangintzaren inguruan egin diren hainbat egitasmo aurkeztea eta aurrera begira gogoeta batzuk egitea izango dira ikastaroaren helburu nagusiak.

Ikusten denez, egitaraua polita da aspaldi honetan bizi-bizia den hizkuntza plangintzari buruzko gaian sakontzeko.

Eusko Jaurlaritzaren Hizkuntza Politikarako Sailburuordetzatik ere gaiari heltzen ari zaio. Izan ere, 2007ko apirilaren 12an plangintza ofizialaren balorazio-txostenaren aurrerapenaren aurkezpena egin zuen Patxi Baztarrika Hizkuntza Politikarako Sailburuordeak. «Herri administrazioetako euskararen erabilera planaren (2003-2007) balorazioaren aurrerapena» deitutako txostenaren arabera, herri administrazioen %50ek erabilera plana onartu egin dute eta hizkuntza eskakizunen betetze maila %84koa da. Txostena baikorra da: eskakizunen betetze maila handia da, politikarien euskararen eza gutza maila handituz doa, errotulazioak gehienbat elebidunak dira. Aldizkarien, webetako eta iragarpenetako zabal-kunde hizkuntzak gehienbat elebidunak dira ere. Dena den, euskarazko jatorrizko ekoizpena nagusiki gaztelaniaz egiten da eta euskaraz kaleratzen dena itzulpena besterik ez da. Horrela, itzulpenen %80 gaztelaniatik euskarara eginak dira, eta euskaratik gaztelaniara aldiz %20.

Euskararen erabilerari dagokionez, eta txostena osatzeko erabili diren inkesten arabera, administrazioetan euskararen erabilera altuagoa da maila formalean eta idatzizkoan. Datu deigarria, baina eskolen egoera aztertuz gero, fenomeno bera aurkitzen dugu. Alegia, euskararen erabilera handiagoa da esparru formalenetan.

Eredu diglosikoa erabiltzen badugu egoera elebidunak aztertzeko, datua oso deigarria da eta aztertzeko modukoa; dena den, irakurketa egiteko argi izan behar dugu gogoan Eus-

kal Herriko egoera ez dela klasikoa eta molde berri baten aurrean aurkitzen garela.

Plangintza orain dela 25 urte abiatu zen eta garai hartan egoera diglosiko klasikoa bazen ere, plangintzari esker gauzak aldatu egin dira eta bi indar aurrez aurre jarri dira egoeraren irakurketa zailduz.

Alde batetik egoera diglosiko arruntaren indarra dugu (euskararen desagertzea bultzatzen duena) eta bestetik hizkuntza plangintzaren indarra. Horrelako egoerak ez dira anitz eta, beraz, datuen irakurketa egokia egiteko ezin dira molde zaharren irakurketak erabili, bestela irakurketa desegokia egingo genuke. Esate baterako, molde zaharrak erabilita, aipatutako datuen arabera, menperatutako eta gutxitutako hizkuntza euskara ez dela baizik eta erdara dela ziurtatu ahal izango litzateke. Irakurketa okerra litzateke noski, eta horregatik molde berriak sortu behar dira egoera berriei egokituak.¶